

PANNONHALMA KERTJEI A PANNONHALMI BENCÉS FŐAPÁTSÁG ARBORÉ- TUMÁNAK, HOSPODÁRKERTJÉNEK ÉS LEVENDU- LÁSÁNAK TURISZTIKAI FEJLESZTÉSE

THE GARDENS OF PANNONHALMA TOURISM DEVELOPMENT OF THE PANNONHALMA BENEDICTINE ARCHABBEY'S BOTANIC GARDEN, HOSPODÁR GARDEN AND LAVENDER GARDEN

SZERZŐK/BY: SZILÁGYI KLÁRA,
VAJDA SZABOLCS

LEKTOR/REVIEWER:
ERŐ ZOLTÁN

KÖRNYEZETRAJZ

Budapestről Győr felé közeledve szép időben már az autópályáról is jól kivehető a pannon táj éke, a Szent Márton-hegyen álló Pannonhalmi Főapátság jellegzetes kontúrja. Elsőként a klasszicista templomtorony hívja fel magára a figyelmet, majd közelebb érkezve kibomlanak az apátsági együttes épületszárnyai is: a torony bal oldalán a klasszicista könyvtár kubusa, jobbján a kolostor barokk épületei és az 1930-as években épült gimnázium tömbje. A többször átépített, fő elemeiben román kori, kiegészítéseiben neogótikus bazilika és a hozzá kapcsolódó gótikus kerengő e barokk és klasszicista szárnyak szívében húzódik meg.

Szinte egyetlen, Magyarországra jellemző építészettörténeti korszak sem maradt ki a fenti rövid leírásból, és ez a folytonosság napjainkkal sem szakad meg. Az apátság területén az elmúlt évtizedben olyan építészeti alkotások épültek, amelyek – még ha egyes elemeiben nem is mindenki számára

befogadhatóak vagy akár vitákra is okot adhatnak –, együttes építészeti minőségükben egyedülálló értéket képviselnek. A jelenre ilyen mértékben nyitott és igényes megrendelői magatartás mögött a szerzetesközösség tudatos törekvése áll, amelynek alapjait Szent Benedek fektette le Regulájában.

Az 1937-38-as utolsó nagy építkezéssel, a gimnáziummal a főmonostornak helyet adó dombtető teherbírásának végső határáig beépült, így mindaz, ami ma ebben az épületegyüttesben a „kortárs építészet” körébe tartozik, az valamilyen helyreállításhoz kötődik, vagy belsőépítészeti munka. A teljesség igénye nélkül: a kerengő és a templom déli falának 1961-62-es helyreállítását Sedlmayr János tervezte – e beavatkozás minősége és tisztasága határozza meg a kerengő mai látványát. A bazilika és a hozzá simuló terek összefolyó, amorf tetőkonstrukcióját Török Ferenc tervei alapján 1995-ben átépítették: a geometria letisztult és immár egyértelműen kiolvasható a bazilika tömege.

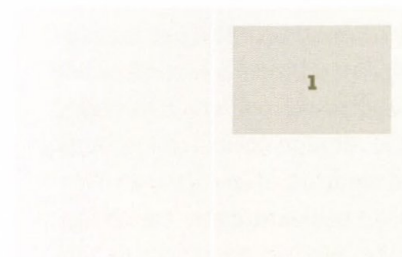
DESCRIPTION OF THE ENVIRONMENT

On a fine day, when approaching Győr from Budapest on the motorway, we can discern well enough the characteristic contour of the adornment of the Pannonhalma Benedictine Archabbey on Szent Márton (Saint Martin's) Hill. First, the church tower calls the attention, then going closer to the place the wings of the abbey's cluster of buildings get unfolded: the volume of the Classicistic library on the left of the tower, and on the right the monastery's baroque edifices and the block of the school built in the 1930s could be seen. The fundamentally Romanesque Basilica was rebuilt many times. This Basilica and the attached Gothic cloister could be found in the heart of the ensemble of the Baroque and Classicistic buildings.

Almost no era in the history of architecture typical for Hungary is missing from the above brief description and the continuity has been maintained until

our time. Architectural works built on the territory of the Archabbey in the past decade present a unique value in their common architectural quality, even though some of their elements could not be perceived by everyone and could deploy arguments. Behind such an open-minded and delicate behaviour towards the present, there is the monastic community's conscious ambition to follow the Rule of Saint Benedict.

During the last significant reconstruction works of 1937 and 1938, when the school wing was ready, the hilltop reached its capacity limits as far as construction is concerned. Thus, any *contemporary architecture* in this cluster of buildings is some kind of reconstruction or interior design. The reconstruction of the cloister and the Basilica's southern wall was designed by János Sedlmayr in 1961 and 1962, the present sight of the cloister has been determined by the quality and purity of this intervention. The amorphous and converging roof structure of the

1. kép/pict.:
Pannon táj részlete
a Szent Márton
hegygel / Section of
the Hungarian
Landscape with Szent
Márton hill
FORRÁS / SOURCE:
SZILÁGYI KLÁRA

A belsőépítészeti munkákból két kiemelkedő példa: Czigány Tamás és munkatársai 1997-ben a gimnáziumi épületszárny egyik helyiségében diákkápolnát alakítottak ki, míg az apátság fiatal látogatói számára a 3h építésziroda, Csillag Katalin és Gunther Zsolt 2005-ben egy múzeum-pedagógiai termet hozott létre. Bár a kápolna visszafogott üveg- és famunkái éles ellentétben állnak a kis bemutatóterem élénk színvilágával és anyagaival, mindkettő remekül megtalálja a helyét a nagy együttesben és magas minőségben szolgálja használóit.

Az apátságban zajló kortárs építészeti tevékenység képe úgy teljes, ha megemlítjük John Pawson angol építész, a minimalista építészet úttörőjének nevét is, aki hosszas előkészítés után megbízást kapott a bazilika belső rekonstrukciójának tervezésére. A kivitelezés 2011-12 folyamán fog zajlani.

A kortárs beavatkozások azonban jellemzően a „falakon kívül” történtek. Időrendben a 2004-ben elkészült turistafogadó épület nyitotta a sort: Skardelli György kubusa az apátságba felvezető út mentén minden érkező számára meghatározó elem. Szintén ebben az évben készült el a várköpeny meredek, déli lejtőjén az apátsági pincészet új épületegyüttese, amelyet a Czita Építész Iroda jegyez. Az érzékenyen tájba illesztett, nyeregtetős tömegek egyszerre idéznek Balaton menti pincét, udvarházat, dél-olasz templomot – a szakralitás, tudjuk, nem idegen a bortól.

Az építkezések sora a 2005-ben megnyíló pályázati lehetőségek révén folytatódott: 2006-ban a Regionális Operatív Program Európai Unió által társfinanszírozott támogatási kereteinek felhasználásával elkészült az apátság belső területeinek és a vársétánynak a rendezése, burkolatcserével, díszvilágítással, kültéri bútorok és kávézópavilon elhelyezésével, parkolók kialakításával. Az apátság építészeti színvonalához szabott igényes tervezői munka szintén a Czita Építész Irodát dicséri.

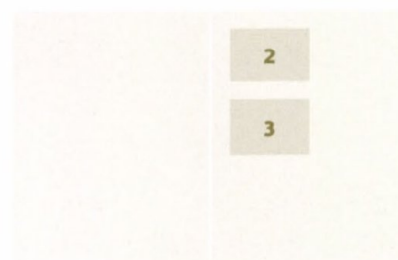
2007-ben az Új Magyarország Fejlesztési Terv Nyugat-Dunántúli Regionális Operatív Programja lehetőséget adott az apátság egységesen átgondolt turisztikai fejlesztése további három ütemének megvalósítására. Elsőként a Kosaras-domb rehabilitációjával, a meglévő turistafogadó épülettel egységet képezve felépült egy új látogatóépület, amely éttermet, konferenciatermet, több száz fős konyhát, kerékpár-, autó- és autóbuszparkolókat foglal magába, tervezője a Roeleveld-Sikkés Architects holland-magyar építésziroda. E mellett párhuzamosan készült el az apátsághoz tartozó kertek turisztikai fejlesztése (a cikkünk tárgyát képező beruházás), illetve a Szent Márton-hegyet északnyugati irányból határoló Cseider-völgyben a Szent Jakab zárandokszállás együttese: a ligetes-fás területen a közösségi épületek és a négy szállásépület egyszerű, karakteres tömege felett egy vörösfenyő gerendákból emelt kápolna áll, amellyel a tervező Czita Építész Iroda a szakrális építészet terén is remekművet alkotott.¹

A fenti felsorolásban példát látunk arra a magyarországi magán- és közberuházások esetében szokatlanul következetes magatartásra, amely – szándékában legalábbis – ugyanazzal a figyelemmel fordul a legkisebb és a legnagyobb, a legbelsőbb és a legtávolabbi elem felé.

A KERTEK FEJLESZTÉSE

Az apátsághoz három, karakterében és használatában eltérő kertész tartozik, amelyek összesen mintegy 24 hektáron terülnek el. A Szent Márton-hegy északi lejtőjén az *Arborétum* mintegy 12 hektárnyi területét eredetileg szőlőskertként és gyümölcsös-ként használták, majd a levéltári források szerint az 1820-as években megkezdték a tervszerű kertépítési és dísznövénytelepítési munkálatokat. Az *Arborétum*tól keletre található, tíz hektáros *Levendulást*, illetve az apátságtól

¹ A Regionális Operatív Program 80%-os támogatású pályázati kereteinek felhasználásával a felsorolt négy ütem során mintegy másfél milliárd forintnyi nettó összköltségű beruházás valósult meg, amelyből a kertek turisztikai fejlesztésének költsége 201 millió forint volt. Ezekhez kapcsolódik pár további, különálló pályázati lehetőséget felhasználó beruházás, amelyek az apátság fejlesztési koncepciójának valamely további elemét valósítják meg; az energetikai fejlesztés során biomassza-erőmű épült, az arborétumok számára kiírt pályázati keretek igénybevétele pedig a kertek dendrobotanikai fejlesztésére is sor kerül.

2. kép/pict.:
Egykori szőlőskert a
Hospodár területén
1890 körül. / The
one-time vineyard in
the present-day
Hospodár garden
around 1890
FORRÁS / SOURCE:
(PALATIN GERGELY
FELVÉTELE)

3. kép/pict.:
Az arborétum
területe kuglizó
szerzetesekkel a 19.
század elején / The
area of the Botanic
gardens with monks
playing ten-pin
bowling at the
beginning of the 19th
century.
FORRÁS / SOURCE:
(GINSSI GRAFIKÁJA,
1824.)

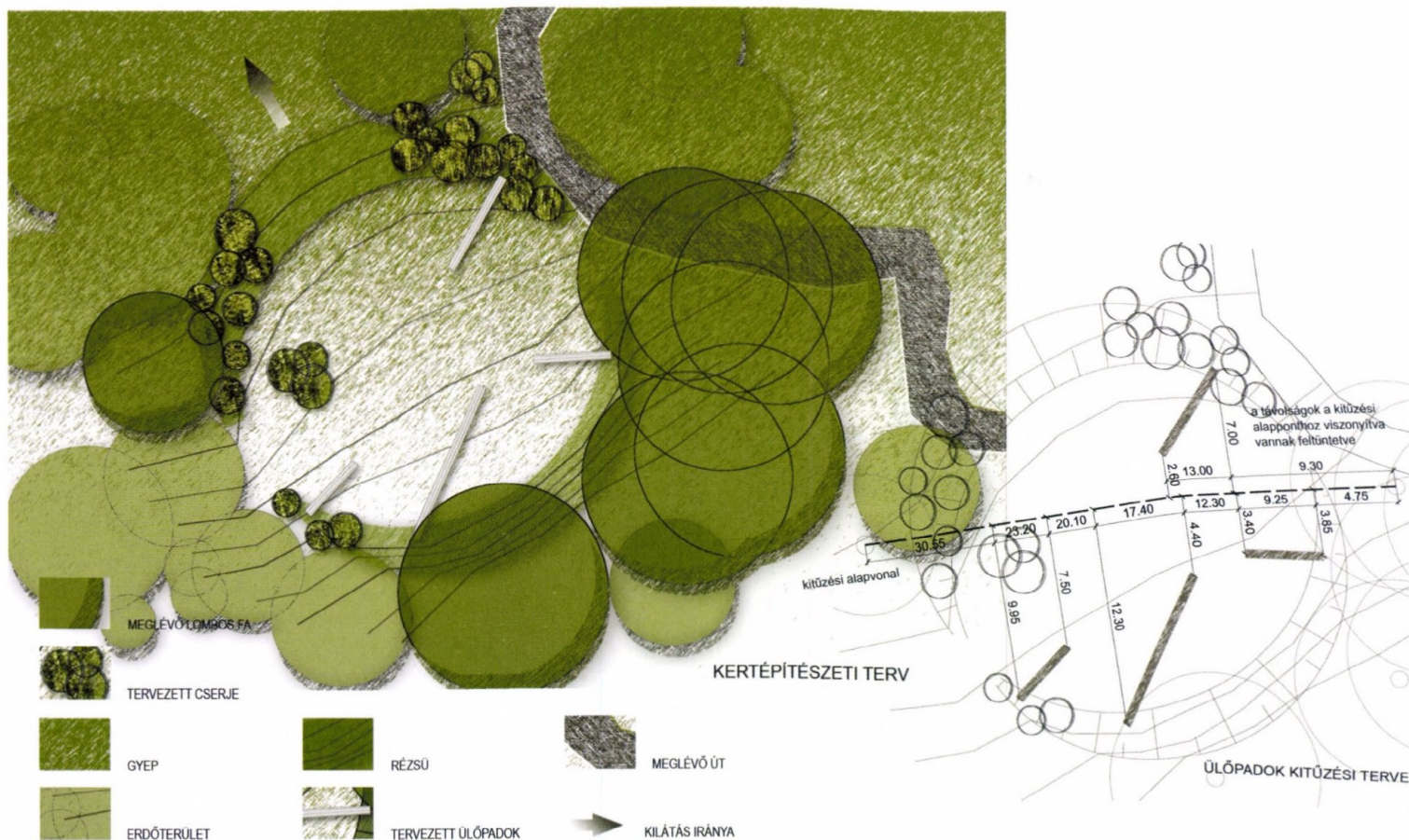

Basilica and the adjoining buildings were rebuilt in 1995 based on Ferenc Török's plans. Its geometry became pure, and the Basilica's mass is undoubtedly sensed. Two examples of outstanding interior design: Tamás Czigány and his colleagues put in a chapel for the students in a room in the grammar-school wing in 1997, while Katalin Csillag and Zsolt Gunther accomplished a visitor centre for the Archabbey's young visitors in 2005. Although the chapel's moderate glass and woodwork provides a sharp contrast to the vivid colours

and materials of the little showroom, both of them suit the edifice perfectly and serve their users at a high quality.

To give a full picture of contemporary architectural activities in the Archabbey an English architect's name, John Pawson, should also be mentioned. He is a pioneer of minimalist architecture who, after long preparation, was commissioned to design the Basilica's inner reconstruction. The works will be carried out during the period of 2011 and 2012.

However, contemporary operations have typically happened out of doors. To

délre fekvő, két hektáros *Hospodár kert*² a 19. század végéig, a filoxéra vész elhatalmasodásáig szőlő borította. Ezt követően a Hospodárkertben gyümölcsfák telepítését kezdték meg. A Levendulás előbb haszonkert volt, zöldségesel és szántóval, majd – mai nevének megfelelően – egyre inkább a gyógynövények, elsősorban a levendulatermesztés területévé vált. A kataszteri térképek tanúsága szerint a pár épületet tömörítő gazdasági udvar már a 19. században e területen állt.

2007 őszén kaptunk³ megbízást a kertekre vonatkozó turisztikai fejlesztés tanulmánytervének kidolgozására. A kertek adottságait és lehetőségeit több szempontból is összevetettük a megrendelői igényekkel, míg végül letisztult a rendelkezésre álló keret felhasználásának optimális módja. Az Arborétumban a meglévő értékek hangsúlyozása érdekében egy kiemelt útvonal helyreállítását tűztük ki célul, amelyre felfűzve a meglévő pihenőket felújítottuk és két újabbat is terveztünk. A Levendulásban a gazdasági épületek turisztikai fejlesztése és környezetrendezése mellett egy gyógynövény-bemutatókert kialakítása volt a feladatunk, a Hospodárkertben pedig egy szabadtéri színház és pár kisebb pihenőhelyet terveztünk.

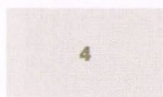
Az Arborétumot az Országos Természetvédelmi Hivatal 1963-ban természetvédelmi területté nyilvánította, 1992-ben pedig a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet része lett. 1996-ban, az apátsággal együtt a hozzá kapcsolódó kertek is az UNESCO Világörökség részévé váltak. E védett területen elsősorban a meglévő épületek átalakításában, fejlesztésében gondolkodhattunk – és ezt diktálta a szent-benedeki mértékletesség elve is. Szent Benedek ugyanis a következőkre hívja fel a monostor gondozójának figyelmét: „Semmit ne tartson elhanyagolható csekélységnek. Ne legyen se fősvény, se pazarló, se a monostor vagyonának tékozlója, hanem mindent mértékkel tegyen, és az apát rendelkezése szerint.” (RB 31)

Az Arborétum

Az apátság Arborétuma a kezdetektől fogva kettős funkcióval bírt: egyrészt tudatosan fejlesztett dendrológiai gyűjtemény volt, másrészt a szerzetesek pihenését és fizikai-szellemi feltöltődését szolgáló rekreációs kert. Ugyan az itt álló legrégebbi épület, a barokk pavilon eredeti funkciója ismeretlen, egy 1824-es ábrázoláson kuglizó szerzeteseket láthatunk a közelében. A 20. század első felében két szakrális pihenőhelyet is kialakítottak, a Szent Benedek és

2 A Hospodárkert nevét a Főapátság egykori szakácsáról, Hospodár Károlyról kapta, aki a kertet az államosítás idején megváltotta, majd később a rendnek ajándékozta. A *hospodar/gospodar* szó szláv eredetű, jelentése 'úr, gazda', a *hospodarsky* pedig 'gazdasági'-t jelent, így köznévként is akár a gyümölcsös-kerthez, haszonkerthez kapcsolható.

3 Generál tervező: Palatium Stúdió Kft., vezető tervező: Erő Zoltán, építész tervező: Szilágyi Klára, tájépítész tervező: Vajda Szabolcs, munkatársak: Fekete Albert, Hartmann Gergely, Rózsa Sára

4. kép/pict.:

A kilátó tervrajza
(tervező Fekete
Albert) / The design of
the Gazebo (designed
by Albert Fekete)

take the chronological order, the first one was the visitor centre completed in 2004; György Skardelli's volume is a decisive element for every visitor on the way up to the Archabbey. The new structure of the Archabbey Winery on the steep southern slope, designed by Tamás Czigány (Czita Architect Studio), was completed in the same year. The masses of gable roofs sensitively fitted into the landscape simultaneously recall a cell and a cottage in the Lake Balaton area, and also a South-Italian church; as we know, sacredness has a connection to wine.

The sequence of construction works have resumed thanks to funding opportunities that became accessible in 2005. In 2006 the arrangement of the Archabbey's inner area and the castle promenade was completed thanks to funds partly raised by the European Union through the Regional Operative Program. This arrangement also included changing pavements, lights and outdoor furniture, setting up a pavilion café, and creating parking areas. Credit is given to the Czita Office for the quality design work complying with the Archabbey's high-quality architecture.

In 2007, the "Új Magyarország" Development Program's Western Transdanubian Regional Operative Program provided an opportunity to accomplish three further phases of the Archabbey's considerably integrated tourism development. First, the new visitor centre on the neighbouring hill, Kosaras-domb, was extended. The new ensemble, designed by the Dutch-Hungarian architect studio Roeleveld-Sikkens Architects architecture bureau, includes a restaurant, a conference hall, and a parking for cars, bikes and buses. Besides, the renewal of gardens belonging to the Archabbey, the project which is the subject of our present article, was completed. Also, the Szent Jakab Pilgrim Hostel, as an element of the general tourism development project, was completed

in Cseider Valley, under Szent Márton Hill on the Northwest. Designed by Czita Office, the ensemble consists of four simple and characteristic accommodation buildings in the woody area. Above them, a small chapel made of larch beams can be considered as a masterpiece of Sacred Architecture.¹

In the above enumeration, we could see an example of an unusually consistent behaviour in Hungarian private and community projects which, at least in its intentions, turns with the same attention to the smallest and the biggest, as well as to the inner and the furthest.

THE RENEWAL OF GARDENS

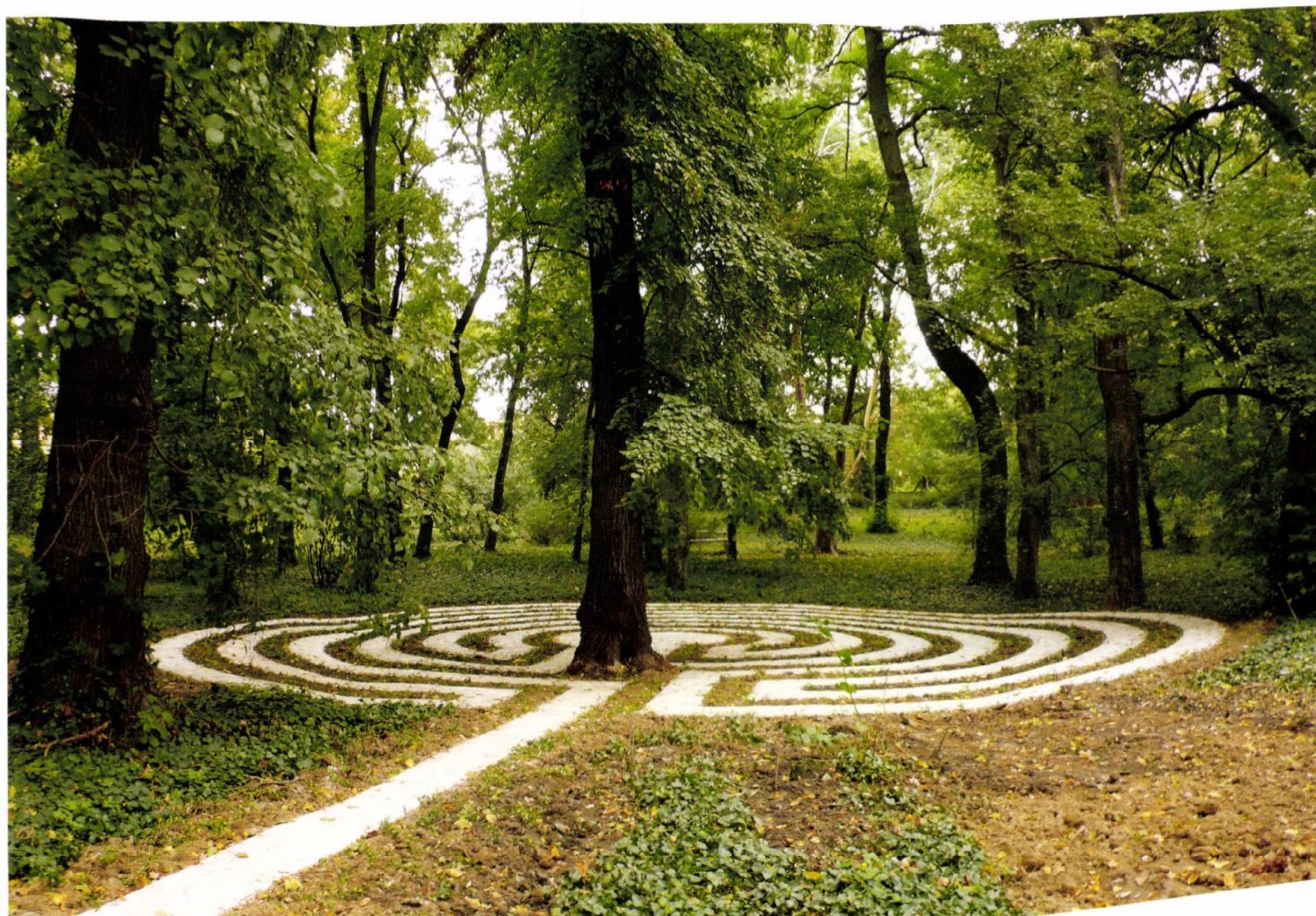
Three garden parcels belong to the Archabbey which lie altogether on cca. 24 hectares that differ in character and usage. The Botanic Gardens' 12-hectare territory had originally been used as a vineyard and orchard, then in the 1820s, according to archive sources, systematic garden design and ornamental planting started on the Northern slope of Szent Márton Hill. There is the 10-hectare *Levendulás* (Lavender Garden) east of the Botanic Gardens, also the two-hectare *Hospodárkert*² (Hospodár Garden) south of the Archabbey, both of which had been vineyards until the end of the 19th century when the grape phylloxera spread over the area. Afterwards, fruit trees were planted in *Hospodárkert*. At first the *Levendulás* was a kitchen garden with vegetables and arable land, then, step by step it became an area to host herbs, above all, lavender production, which suits its present name. According to historic maps, the farmyard buildings were already on the place in the 19th century.

In the autumn of 2007 we³ were assigned to prepare the Tourism Development Study of the gardens. We collated the characteristics and the

¹ Having made use of the Regional Operative Program, 80% support frames during the four phases a cc. Net HUF 1.5 billion investment was carried out, the tourism development of gardens' cost of which was HUF 201 million. In association with them there are some projects which make use of further independent tender opportunities that accomplish certain further elements of the Archabbey's development concept: a biomass power plant was built during the energetics development, and by making use of the tender stipulations for botanic gardens the botanic development of the gardens would come true.

² The name *Hospodárkert* (Hospodár Garden) is derived from the former cook's name at the Archabbey, Károly Hospodár, who redeemed the garden during the nationalization, then gave it to the order as a gift. The word *hospodar/gospodar* is of Slavic origin, it means gentleman or master, and *hospodarsky* means something in connection with farms so it could be associated with orchards or kitchen gardens.

³ General design: Palatium Stúdió Kft., leading designer: Zoltán Erő, architect: Klára Szilágyi, landscape architect: Szabolcs Vajda, associates: Albert Fekete, Gergely Hartmann, Sára Rózsa.

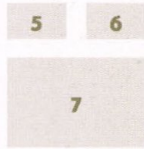

a Szűz Mária grottát, a vár csapadékvizeinek kezelésére szánt betonmedence pedig egy ideig fürdőmedence volt, majd később kerti tóvá alakították. Az utolsó kertépítési terveket az 1960-as években az ÁMRK munkatársai készítették.

Az Arborétum területén az épített és dendrológiai értékek bemutatása érdekében elsőként a meglévő épített elemek és környezetük megújításával foglalkoztunk: terveket adtunk a kerti tó, a Szent Benedek és a Szűz Mária grotta és környezetük felújítására, valamint a legintenzívebben használt kerti út

stabilizálására. A barokk pavilon környezetének megújítása során, a feltételezett egykori kuglipálya helyén kialakított, szórt burkolatú felület akár a napjainkban divatos pétanque játéknak is teret adhat, de még inkább szolgálja majd az apátság megtekintésében elfáradt vendégek fizikai és szellemi regenerációját. Az újonnan megnyitott tér az eddig növényzettel sűrűn körbevett, nehezen megközelíthető barokk pavilon hasznosításának is új perspektívát adhat.

A megújító munkákon túl a kert adottságait kihasználva, a hely

5. kép/pict.:

A kilátó / Gazebo
 FORRÁS / SOURCE:
 KÉP: VAJDA SZABOLCS,
 TERVEZŐ FEKETE
 ALBERT

6. kép/pict.:

A barokk pavilon és
 környezete / The
 Baroque pavilion and
 its environment

7. kép/pict.:

A labirintus / The
 labyrinth
 FORRÁS / SOURCE:
 KÉP: SZILÁGYI KLÁRA

opportunities of the gardens with the client's needs and at last the optimal use of the available funds became clear. We aimed at restoring the main pathway to emphasize the existing value of the Botanic Gardens. The existing garden retreats were refurbished, and two new ones were designed. In *Levendulás*, our task was also to develop a small Garden of Herbs, and we designed an open-air theatre and some smaller garden retreats in *Hospodárkert*.

The Botanic Gardens were declared a nature reserve by the National Nature Conservation Bureau in 1963, and they became part of Pannonhalma Conservation Area in 1992. In 1996, the Archabbey together with the gardens became a UNESCO World Heritage site. As it is a protected area, we considered the reconstruction and development of the existing buildings; moreover, it was also demanded by the Benedictine principle of sobriety. Namely, Saint Benedict called the monastery caretaker's attention to the following: *'Let him not think that he may neglect anything. He should be neither a miser nor a prodigal and squanderer of the monastery's substance, but should do all things with measure and in accordance with the Abbot's instructions.'* (RB 31)

The Botanic Gardens

The Archabbey's Botanic Gardens have had a double function from the very beginning. On the one hand, they have been a consciously developed

dendrology collection, and on the other hand, they have served as a recreation garden for the monks to have rest and recreate both physically and mentally. Though the initial function of the oldest building, i.e. the baroque pavilion raised here is unknown, monks playing ten-pin bowling nearby can be seen in a picture dated from 1824. In the first half of the 20th century two sacred retreats were also shaped, the Saint Benedict and Saint Mary the Virgin grottos. Also, a concrete pool designed to treat rain-water was used as a swimming pool for a while and was later turned into a garden pool. The latest garden design plans were produced by the National Office for Historic Buildings in the 1960s.

To exhibit both the built environment and the dendrologic values on the territory of the Botanic Gardens, we dealt with the renewal of the existing elements built earlier and their environment; we provided refurbishment plans for the garden pool, the Saint Benedict and Saint Mary the Virgin grottos and their environment, and also for the stabilization of the most intensively used garden pathway. During the reconstruction works of the baroque pavilion's environment a rubble pavement was shaped on the assumed spot of the former ten-pin bowling course, which could also be used as a pétanque court, a nowadays popular game, or can rather help the exhausted guests, who become tired of the sights in the Archabbey. Cleared from the

szellemiségével párbeszédben álló, új elemeket helyeztünk el: olyan kerti tereket hoztunk létre, amelyek helyet adhatnak az apátság látogatóinak meditatív megpihenésére, de szükség esetén csoportos foglalkozásokat is befogadhatnak. E két új elem tervezése során kiemelt szempontként kezeltük, hogy a kert főbb csapásvonalairól lefűzve könnyen elérhető, de mégis nyugodt környezetben legyenek. Így esett az egyik választás a szánkópálya felső végére, amely egyedülálló kilátásával és kedvező terepviszonyaival ideális helynek bizonyult egy csoportos pihenőhely kialakítására. Az ovális terület sugárirányban elhelyezett padjai akár negyven fő részére is ülőhelyet biztosítanak: a völgynek háttal ülve akár egy kisebb előadás is megtartható, a bevágás felőli részsű kellemes háttérrel ad az előadónak, ellenkező irányba tekintve pedig a szánkópálya nyiladéka gyönyörű rálátást enged a szemközti tájra.

Az Arborétum észak-keleti sarkában elterülő lapályosabb, borostyánnal benőtt, bükkfás részére egy labirintust terveztünk, amely az új beavatkozások egy különleges eleme. A sövényútvesztőkhöz szokott szemnek talán meglepő, hogy itt nem látunk magas falakat, mindössze egy kövekkel kirakott útvonalat, amely koncentrikus, lüktető körök mentén kanyarog a fák tövében. A köztudatban az útvesztő és a labirintus fogalma keveredik. Az útvesztőben több lehetséges út között kell megtalálnunk a helyeset, a klasszikus értelemben vett labirintusban viszont csak egyetlen út van, amely a középpontig vezet, majd visszahoz. A labirintus két-dimenziós rajzolata a bejárás során hozza létre a harmadik és a negyedik dimenziót: a határozottan vezetett, ritmikus útvonal saját belső térrel és idővel rendelkezik.

A labirintus így nem pusztán dekoratív elem, hanem az elmélyülés, a meditáció tere, amely több évezredes hagyománnyal rendelkezik, és helye van a keresztény kultúrában is – gondoljunk csak a nagy gótikus székesegyházak, pl.

a chartres-i és amiens-i katedrális padozatán lévő labirintusokra. Míg külföldön – akár a közeli Ausztriában, Horvátországban vagy Csehországban – a labirintus, mint meditatív tér gyakran tűnik fel középületek udvaraiban és közparkokban, addig Magyarországon – tudomásunk szerint – ez az első olyan épített labirintus, amelyet a meditáció ilyen útjai iránt érdeklődők felkereshetnek.

A tervezés során hosszan elemeztük a labirintus méretét és rajzolatát. Két tényezőt „érinthetetlennek” tekintettünk: az útvonalnak alapvetően a klasszikus krétai hétkörű rajzolatot kell követnie, a megépítése pedig nem követelheti meg egyetlen fa kivágását sem. Az így létrejött, szinte 16 méter átmérőjű labirintus összességében tekintélyes úthosszal rendelkezik, a bejáratában álló bükkfa pedig egyedivé, kizárólag az adott helyhez tartozóvá teszi. A vágott felületű kőlapokkal kirakott útvonal két végén két kivételezett kő található: az Arborétum ösvényétől egy nagyobb, mattcsiszolt kőtömb nyitja meg az utat a labirintus felé, és hasonlóan mattcsiszolt a középpont is, Minótauros lakóhelye. Az útvonal közeibe telepített kislevelű meténg (Vinca minor) tavaszi virágözönével reményeink szerint a labirintus keresztény hagyományok szerinti fő időszakát, a húsvétot teszi majd ünnepélyesebbé.

A Levendulás

A Pannonhalmi Főapátság turisztikai fejlesztésének egyik vezérgondolata, hogy az idelátogatók számára a monostor megtekintésén túl további túraútvonalakat szükséges felkínálni, amelyek révén a hely élete és hagyományai jobban megismerhetők.

Pannonhalma történeti hagyományai szerint a haszonkert, a hortus mellett mindig jelen volt, kisebb-nagyobb szerepet mindig kapott a gyógygyógyóvénnykert, a herbularius is. Ennek értelmében a fejlesztés során kiemelt hangsúlyt kapott a pannonhalmi benecések évszázadokra visszavezethető

8. kép/pict.:
 A Levendulás
 környezetrendezésének
 tervrajza / Design of the
 Lavender's area

8

JELMAGYARÁZAT

TERVEZETT NÖVÉNYEK

1. ACER PLATANOIDES
2. ACER PSEUDOPLATANUS
3. AESCULUS x CARNEA
4. TILIA x EUCHLORA
11. BERBERIS THUNBERGII
12. DEUTZIA SCABRA 'PLENA'
13. COTONEASTER HORIZONTALIS
14. BUXUS SEMPERVIRENS
15. JUNIPERUS MEDIA 'OLD GOLD'
16. JUNIPERUS MEDIA 'PFITZERIANA'
17. LIGUSTRUM VULGARE
18. PYRACANTHA COCCINEA
19. SPIRAEA x VANHOUTTEI
20. SYMPHORICARPOS ALBUS VAR. LAEVIGATUS
21. VINCA MINOR
22. VINCA MINOR 'VARIEGATA'

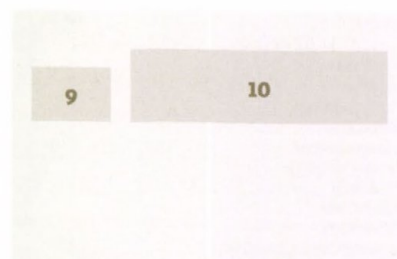

gyógyítási kultúrájának és gyógynövény-termesztési hagyományának bemutatása, amely az utóbbi évtizedekben a levendulaolaj gyártásával is kiegészült.

A kertészet hosszú távú fejlesztési tervei szerint a haszonnövények helyét fokozatosan át fogja venni a gyógy-növénytermesztés, a levendula mellett pl. a zsálya és a citromfű. E terület a jövőben is elsősorban gazdasági szereppel bír, amelynek látogatói egy működő gazdaság mindennapjaiba nyerhetnek majd betekintést. Ennek megfelelően az épületek környezetrendezése során a hagyományos majorsági udvarok hangulatának felidézésére törekedtünk: lehetőség szerint alacsony kőfallakkal határoltuk az udvart, és határozottan elválasztottuk a benti és kinti, az épített gazdasági és a művelt területeket. A gyógynövény-bemutatókertet is ennek a koncepciónak rendeltük alá: az alaprajz szigorú geometriája, az ültetőkazetták kiosztása, a kerti medence statikus vízfelülete mind a funkcionalitás érzését kívánják

erősíteni, arányai pedig az egykori kolostorkertek hangulatát idézik.

A turisztikai fejlesztés a kertészet területén álló együttes két épületét érinti. A levendula-lepárló épületében az apát-ság energetikai rendszerének korszerűsítésével a kazánterek felszabadultak, a lepárló gépészeti berendezéseinek át-helyezésével pedig a lepárlás folyamata a látogatók számára is bemutathatóvá vált. A szomszédos szociális épület átalakításával és funkcióinak átszervezésével bemutatóház készült, amely többszörösen is ízelítőt nyújt a hagyományos gyógynövénykultúrából. Az előtér födé-mének kibontásával a tér megnyílt a fel-délszék irányába, amelyet reményeink szerint a következő szezontól már a szá-radó gyógynövények illata fogja belen-geni. Az előtérből nyíló kis vetítőterem-ben a szerzetesi gyógynövénykultúrát bemutató rövidfilm pereg majd, míg az ajándékboltban bencés termékek – teák, kozmetikumok, ízesített ecetek, olajok és likőrök –, valamint az ide kapcsolódó kiadványok fognak sorakozni. Lehetőség

9. kép/pict.:

A Levendulás távlati képe az arborétum felől közeledve 2007 nyarán / View of the Lavender for the Botanic Gardens, summer 2007

10. kép/pict.:

A Levendulás távlati képe az arborétum felől közeledve 2010 őszén / View of the Lavender for the Botanic Gardens, autumn 2010

overgrown vegetation, the space can provide new use for the baroque pavilion,

Beyond the restoration work, we placed new elements in the garden that converse with the genius loci, i.e. the protective spirit of the place, to make use of the local conditions; garden spaces were designed to provide a place for the visitors of the Archabbey to rest by meditation, however, they can also host group activities, if necessary. When designing these two elements, we thought that it was extremely important to place them at a quiet space which, at the same time, could be reached from the major garden pathways. That is how we first chose the sled course's upper end which, with its unique view and favourable terrain features, proved to be the ideal place to design a garden retreat for groups. The benches placed radially in the oval area, could provide seats for up to forty persons; even a speech could be given with the audience turning their backs to the valley as the hillside provides a nice background for the speaker. If we look in the opposite

direction, the opening of the sled-course slope provides a beautiful view of the land.

On a lowland site overgrown with ivy and covered with beech trees in the Botanic Gardens' north-eastern corner, we designed a labyrinth which is a unique element of the new interventions. It could be a surprising sight for those who are used to hedge mazes and here one cannot see these high walls. All we can see is a path laid with stones which is meandering around tree stocks, along concentric and pulsating circles. This is a labyrinth. Since the notions of a maze and a labyrinth are mixed up, it is good to remark, that in a maze, the design must have choices in the pathway to find the right one. But to grasp the original meaning of labyrinth, the design itself should have but one path that leads inevitably from the entrance to the centre and then back. The two-dimensional design of the labyrinth initiates the third and fourth dimensions during the tour; the resolutely led rhythmic path has its own inner space and time.

lesz a gyógynövénykertben megtekinthető füvekből összeállított hagyományos apátsági teakeverékek megköstolására is -, vagy a teázó padján ülve, vagy pedig a pergolával árnyékolt teraszon pihenve, kilátással a kertre, a domboldalra kúszó levendulásra és az apátságra.

A Hospodárkert

A Hospodárkert legnagyobb értéke az a gyönyörű kilátás, amely a domboldal különböző részein a völgyben elterülő kisvárosra és a környező dombok vonulatára nyílik. Ezt kihasználva, a gyümölcsfák védelmében több eltérő hangulatú pihenőhelyet alakítottunk ki, amelyek az egyéni meditációra, a beszélgetésre vagy akár a napozásra vágyók igényeire válaszolnak.

A domboldal egyik természetes öblébe egy szabadtéri színházat terveztünk. Szándékunk szerint a színház kialakítása maximálisan tiszteletben tartja a szintviszonyokat: a nézőtér belesimul a lejtő lágyan kanyarodó felületébe, a színpadlemez pedig

a lehetőségekhez képest legkisebb terprendezési munkával készült. A padok tömbjei a színpad tengelyére szimmetrikus területen, egyre nyitottabb ívek mentén, aszimmetrikus kiosztással fordulnak a látogatók fő megközelítési iránya felé. A megrendelő szándéka szerint a színház az itt tanuló diákok vagy az ide érkező vendégek alkalmi előadásait, szabadtéri tanóráit, esetenként akár szentmiséit is befogadhatja, emellett az apátságban nyaranta megrendezett Arcus Temporum művészeti fesztivál egyes előadásainak is helyet ad. Az első itt rendezett előadás már bizonyította, hogy a tér remek akusztikával rendelkezik.

A Hospodárkert további pihenőhelyei egy-egy kisebb csoport beszélgetésének, együttlétének kívánnak teret nyújtani, az ívesen kanyargó utak mentén magányosan vagy kisebb csoportokban elszórt padok a csendes szemlélődést szolgálják. Törekedtünk a kert barátságos, szelíd hangulatának megőrzésére: az utak gyepesített jellegén kizárólag a színpadot

So the labyrinth is not simply a decorative element but a space for immersion and meditation which has a tradition of five thousand years; also, it has its place in Christian culture. Let us think of just the big Gothic churches, e.g. the labyrinths depicted on the floor in the cathedrals of Chartres and Amiens. While abroad, whether in nearby Austria, Croatia or in the Czech Republic, the labyrinth as a meditative space is a frequent sight in the yards of public buildings or parks, in Hungary, to our knowledge, this labyrinth is the first one that can be visited by those who are interested in this kind of meditation.

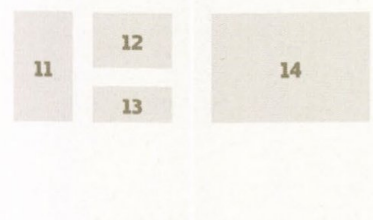
During the project design stage we thoroughly analysed the size and pattern of the labyrinth. We took two factors as untouchables into consideration: the pathways had to follow the classical Cretan seven-circuit labyrinth, and its realisation could not necessitate cutting any trees down. The labyrinth brought into existence in this way, with its 16-metre diameter, has a considerably long pathway, and the beech

tree at the entrance makes it unique, belonging exclusively to the given place. At the two ends of the pathway paved with sawn surface stones, two exceptional stones could be found: a considerably sized smooth stone slab opens up the way to the labyrinth from the Botanic Gardens' pathway, and the other one in the centre, the place of the Minotaur. We hope that being in its full blossom in spring the periwinkle (*Vinca minor*) planted into the spaces of the pathway would enable the labyrinth to make Easter, the most important period in Christian traditions, even more elevated.

Levendulás

One of the keynotes of Pannonhalma Archabbey's tourism development is the necessity to provide further pathways for the visitors so that, when they have already visited the Archabbey, they could learn more about the place's life and traditions.

According to the historic traditions of Pannonhalma beside the hortus, i.e. the

11-14. kép/pict.:

A bemutatóépület
belsőépítésze /
Inner design of the
showroom

FORRÁS / SOURCE:
SZILÁGYI KLÁRA,
VAJDA SZABOLCS

kiszolgáló út esetében változtattunk, murvával burkolva azt, a nézőtér padjai közötti felületeket visszagyepesítettük, a lépcsősorokat kő homloklapokkal terveztük. Bár az építési munkák elkészültek, a finom tereprendezés és a növénykiültetés befejezésével a kivitelezés okozta sebek begyógyítása még várat magára.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A kert alaprajza, a kerti építmények és berendezési tárgyak erősen geometrikus szerkesztésűek: kerültük az összetett vagy íves formákat, a pergolák könyökfáit vasalatokkal váltottuk ki, a kerti padok tömbszerűek, többnyire támla

15. kép/pict.:

A Hospodárkert légi felvétele / Aerial view of the Hospodár garden
 FORRÁS / SOURCE:
 KÉP: KÁTAI BALÁZS

kitchen garden, the herbularius, i.e. the herbal garden, also played an important role. The monks' activity has been complemented by lavender oil production in recent decades. In accordance with it, the presentation of the Pannonhalma Benedictine monks' centuries-long curing culture and tradition of growing herbs was emphasized in the program.

According to the garden's long-range development program, the kitchen garden would gradually be replaced by herbs, beside lavender by common sage and lemon balm, for example. This area would also play a primarily economic role in the future. Its visitors could see the everyday life of a functioning farm. We tried to recollect the atmosphere of traditional grange yards; when it was possible, we designed short stone walls around the yard and clearly separated the inner and outer, the built farm and cultivated lands. The Garden of Herbs was also subordinated to this concept; the strict geometry, the layout of raised beds, the static water surface of the garden pool, all these try to strengthen the feeling of functionality, and their proportions recall the one-time monastery gardens' atmosphere.

The two buildings on the territory of the garden were included in the renewal program. As the Archabbey's energetics system was modernized the boiler room lost its function, so it became possible to show the process of distillation for the visitors in the building of the lavender distillery. A showhouse

was made by refurbishing another neighbouring building, which provides manifold presentations of the traditional herb culture. The hall's ceiling is open to the attic that will hopefully be filled with the sweet smell of drying herbs in the next season. From the hall, one can enter the cinema room to enjoy a short film on the monks' herbs culture, while different Benedictine products including: tea, cosmetics, flavoured vinegars, oils, and liqueurs, and also publications connected to them could be bought in the souvenir shop. There will be an opportunity to taste the traditional abbey tea mixture, which consists of herbs seen in the Herbs Garden. One can sit for a while on the bench of the teahouse or rest in the shade of the pergola on the terrace with a nice view of the garden, the Lavender Garden crawling up the hill, and the Archabbey.

Hospodárkert

The largest value of Hospodárkert is the beautiful view of the town down in the valley and the ranges of the neighbouring hills. We have proposed several retreats in the garden with different atmospheres that answer the different needs of private meditation, chatting or even sunbathing.

We have designed an open-air theatre into one of the hill's natural curves. Our intention was to create a theatre which would have the utmost respect on the ground surface of the garden: the auditorium blends into the nicely bending

16. kép/pict.:A szabadtéri színpad
/ The open air theatreFORRÁS / SOURCE:
SZILÁGYI KLÁRA

nélküliek. Igyekeztünk minél kevesebb anyagot használni. A térburkolatok esetében az apátság területén általánosan alkalmazott kiskockakő és zúzott kő köszön vissza. A támfalak egységesen Balatonszőlős környékéről származó szürke mészkő burkolattal és fedlappal készültek, és a tömb lépcsőfokok, a hospodár murvával szórt lépcsőinek homloklapja vagy a labirintus útjának burkolata is ugyanebből a mészkőből épült. A padok magas minőségű, üvegszál erősítésű finombetonja színében, felülete egységében összhangban van a mészkő színével. Az épületasztalos-munkák, a pergolák, a padok fa ülőfelületei és a szemétyűjtők egyéges lazúrkezelést kaptak. A kint és a bent összhangját kerestük a belsőépítészetben is: a bemutatóépület bútorai

olajkezelt felületű, tömör vörösfenyőből készültek, a kézműves jelleget hangsúlyozó részletmegoldásokkal, erőteljesen geometrikus szerkesztéssel.

A végeredmény tagadhatatlanul egy minimalista gondolkodású beavatkozás, mert ezt sugallta a környezet: a kertek fölött, Szent Márton hegyén olyan jelkép áll, amelyhez nem kell semmi többet hozzátenni. Bővíteni is csak alázatosan, diszkréten lehet – úgy, hogy szemünk sarkából mindig a hegyet lássuk. ©

surface of the slope, and the stage, as far as possible, is made with the least landscaping work. The seats, benches in asymmetric setting on opening curves, are turned to the visitors' main direction of approaching in an area which is symmetric to the stage's axis. According to the customer's intention the theatre could host the occasional performances, open-air classes of local students or guests and even the evening masses for them. Besides, it could also host some of the Arcus Temporum Arts Festival performances organised in the Archabbey every summer. The first performance held here proved that the spot has perfect acoustics.

The Hospodárkert garden retreats would like to offer an opportunity for some little groups to have a chat, or simply for their being together. The sole benches or the scattered ones in smaller groups along the pathway curves serve quiet contemplation. We strived to retain the garden's friendly and gentle atmosphere: we changed the lawned pathway only in the case of the way serving the stage, which was covered with gravel, and the surface between the benches of the auditorium was resodded; stairways were designed with stone steps. Although the construction work has been completed, to finish fine landscaping and planting to heal the wounds caused by the execution is something we should still wait for.

AFTERWORD

The ground-plan of the garden, the garden buildings and furnishings have strong geometrical control to the design: we tried to avoid using complex or curved forms, the pergolas' brace was replaced with metal hardware, the garden benches are block-like, mostly without backs. We tried to use as few materials as possible. As for pavements, on the whole territory of the Archabbey flagstone and gravel has been generally used. The supporting walls were uniformly made with grey limestone cladding brought from the neighbourhood of Balatonszőlős, also the slab steps, the stairs in the Hospodár, or the pavement of the labyrinth's pathway, all are made of the same limestone. The colour and unity of the surface of the benches' high-quality fibre glass concrete harmonises with the limestone's colour. The joinery, pergolas, the benches' wooden seat boards, and the dustbins got a uniform lazure treatment. We searched harmony of the inner and outer also in interior design: the show-house's furniture was made of solid larch tree treated with oil on its surface, with details emphasising its handicraft nature, and with strong geometric construction.

The result is undeniably an interference of minimalist thinking which was inspired by the environment: there is such a strong symbol on Szent Márton Hill above the gardens that it is useless to add anything. Even the smallest additions should be done in a humble and unobtrusive way so that we always see the hill from the corner of our eyes. ©